

Fransızca ve Türkçede Nezaket İfadelerinin Edimbilimsel Çözümlemesi

Hanife Nalan Genç¹ , Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, ngenc@omu.edu.tr

Recommended citation: Genç, H. N. (2026). Fransızca ve Türkçede Nezaket İfadelerinin Edimbilimsel Çözümlemesi, *Journal of Language Research (JLR)*, 10(2), 206-221.

DOI: <https://doi.org/10.51726/jlr.1925402>

Öz: Kişiler arasındaki iletişimin temel yapı taşı olan nezaket ifadeleri, toplumsal bağların sürdürülmesine katkı sağlar ve sağlıklı, sürdürülebilir ilişkilerin kurulmasında önemli bir rol oynayan stratejik dil araçlarıdır. Bu ifadeler, basit birer kibarlık formülü olmanın ötesinde, toplumsal uyumu tesis eden ve karşılıklı saygıyı somutlaştıran edimbilimsel işlevlere sahiptir. Özellikle günlük iletişimde kullanılan “teşekkür ederim”, “lütfen” ve “özür dilerim” gibi ifadeler, saygı, incelik ve hoşgörünün aktarılmasını kolaylaştırır. Sözlü ve/veya davranışsal örüntülerle vücut bulan bu yapılar, kültürel kodlarla sıkı bir ilişki içinde olup bireyler arası etkileşimin niteliğini belirler. Bu çalışma kapsamında, Fransızca ve Türkçede kullanılan istek, rica, teşekkür, özür, teklif ve ret gibi temel söz edimleri, hem biçimsel yapıları hem de işlevsel özellikleri açısından mercek altına alınmıştır. Araştırmada nitel analiz yöntemleri kullanılarak her iki dildeki nezaket kalıpları, dil bilimsel yapılar ve edimbilimsel işlevler ekseninde incelenmiştir. Bu metodolojik yaklaşım nezaket ifadelerinin bağlam, sosyal hiyerarşi ve toplumsal mesafe gibi değişkenlerle olan ilişkisini ortaya koyarak, Fransızca ve Türkçe arasındaki yapısal ve işlevsel benzerlik ve/veya farklılıkların saptanmasına olanak tanımıştır. Araştırma bulguları, her iki dilin nezaket dizgelerinin kendine özgü dinamiklere sahip olduğunu göstermektedir. Fransızcada nezaketin temel olarak biçimsel kalıplar, dil bilimsel işaretleyiciler ve hiyerarşik bağlamla şekillendiği görülmüştür. Buna karşın Türkçede nezaketin bağlama duyarlılık, toplumsal yakınlık ve kolektif aidiyet unsurları üzerinden kurulduğu saptanmıştır. Bu temel ayrımlar, kültürel kodların dilsel davranışları nasıl düzenlediğini ve yapısal-edimbilimsel düzlemde ifadelerin nasıl farklılaştığını açıkça ortaya koymaktadır. Elde edilen bu sonuçlar, her iki dildeki nezaket yapılarını karşılaştırmalı olarak çözümleyerek, toplumdilbilim alanına kuramsal bir derinlik kazandırmaktadır. Ayrıca diller arası kültürel farkındalık geliştirmenin önemine dikkat çekerek karşılaştırmalı çözümlemelerin, dilsel davranışların anlamlandırılmasında ve kültürel bağlamların doğru yorumlanmasında nasıl belirleyici bir işleve sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fransızca, Türkçe, nezaket, toplumdilbilim, kültürel kodlar

A Pragmatic Analysis of Politeness Expressions in French and Turkish

Abstract: Politeness expressions, which form the fundamental building blocks of interpersonal communication, contribute to the maintenance of social bonds and function as strategic linguistic tools that play an important role in establishing healthy and sustainable relationships. Beyond being mere formulas of courtesy, these expressions possess pragmatic functions that establish social harmony and embody mutual respect. Specifically, expressions such as “thank you,” “please,” and “I am sorry,” which are used in daily communication, facilitate the transmission of respect, refinement, and tolerance. These structures, manifesting through verbal and/or behavioral patterns, are closely intertwined with cultural codes and determine the quality of interpersonal interaction. Within the scope of this study, basic speech acts such as requests, entreaties, thanks, apologies, offers, and refusals in French and Turkish are scrutinized in terms of both their formal structures and functional characteristics. Using qualitative analysis methods, politeness patterns in both languages are examined within the axes of grammatical structures and pragmatic functions. This methodological approach has enabled the examination of the relationship of politeness expressions with variables such as context, social hierarchy, and social distance, allowing for the identification of structural and functional similarities and/or differences between French and Turkish. Research findings demonstrate that the

¹ ORCID: [0000-0002-7618-4825](https://orcid.org/0000-0002-7618-4825)

Geliş Tarihi: 07.04.2026

Kabul Tarihi: 12.05.2026

politeness systems of both languages possess unique dynamics. It is observed that politeness in French is primarily shaped by formal patterns, morphological markers, and hierarchical contexts. In contrast, it is determined that politeness in Turkish is established through contextual sensitivity, social proximity, and elements of collective belonging. These fundamental divergences clearly illustrate how cultural codes regulate linguistic behaviors and how expressions differ on a structural-pragmatic level. The results obtained provide theoretical depth to the field of sociolinguistics by comparatively analyzing politeness structures in both languages. Furthermore, by drawing attention to the importance of developing cross-linguistic cultural awareness, the study emphasizes how comparative analyses fulfill a decisive function in making sense of linguistic behaviors and accurately interpreting cultural contexts.

Keywords: *French, Turkish, politeness, sociolinguistics, cultural codes*

GİRİŞ

Nezaket olgusu, dilbilim ve kültürlerarası iletişim çalışmalarının önemli araştırma alanlarından biridir. Dil yalnızca bilgi aktaran bir araç değil, aynı zamanda toplumların değer sistemini, sosyal ilişkilerini ve iletişim geleneklerini yansıtan kültürel bir yapıdır. Bu nedenle bir dilde kullanılan nezaket biçimleri, bünyesinde o toplumun sosyal normlarını ve kişiler arası ilişkilerini anlamada önemli ipuçları barındırır. “Bireysel ve toplumsal saygınlığın bir çeşidi olarak geliştirilen nezaket kavramı, iletişim içerisinde etkin bir role sahiptir” (Hirik, 2022: 1143). Nezaket, dilsel yapıların ötesinde sosyal ve kültürel bağlam içinde şekillenen bir iletişim davranışı olarak değerlendirilebilir. Dil kullanımının yalnızca yapısal özellikleriyle sınırlı olmayan bu çok katmanlı olgu, Uçar’a (2024: 595) göre söz ve eylemlerin ustaca yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle bireylerin iletişim sürecinde sosyal ilişkilerini düzenlemelerine, karşılıklı etkileşimi sürdürmelerine ve olası anlaşmazlıkları en aza indirmelerine imkân tanıyan önemli bir dilsel ve toplumsal araç işlevi görmektedir. Bu işlevsel özellik, Kansu Yetkiner’in (2009: 25) de belirttiği üzere, konunun toplumdilbilimsel bir çerçevede ele alınmasını gerekli kılmakta ve edimbilimsel açıdan üç temel yaklaşım doğrultusunda incelendiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki, karşılıklı konuşma ilkelerine dayalı yaklaşımdır. Bu yaklaşımda nezaket, konuşma sırasında iş birliği ve anlamın açık biçimde iletilmesi üzerine kuruludur. Konuşmacıların belirli ilkelere uyarak iletişimi sürdürmeleri, iletinin doğru ve sorunsuz aktarılmasına hizmet eder. İkinci yaklaşım ise yüz koruma temelli yaklaşımdır. Bu çerçevede bireylerin iletişim sırasında hem kendi toplumsal imajlarını hem de isminin imlediği gibi karşı tarafın “yüz”ünü korumaya yönelik stratejiler geliştirdikleri vurgulanır. Nezaket, bu bağlamda, potansiyel yüz tehditlerini minimize eden ve sosyal uyumun sürdürülmesine katkı sağlayan işlevsel bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Keser’in (2018: 130) belirttiği üzere, “yüz tehdit eden eylemler, sözel (sözcükler veya dil kullanımı) ya da sözel olmayan (yüz ifadeleri) biçimlerde tezahür edebilir” bu da iletişimde hem dilsel hem de bedensel davranışların toplumsal etkileşim açısından önemini ortaya koymaktadır. Üçüncü yaklaşımsa toplumbilim kuramlarıyla desteklenen daha sonraki yaklaşımları kapsamaktadır. Bu bakış açısında nezaket, yalnızca bireysel stratejilerle sınırlı kabul edilemez. Aksine, içinde bulunulan toplumun normları, değerleri ve kültürel kodlarıyla birlikte değerlendirilir. Dolayısıyla nezaketin biçimi ve kullanımı, toplumdan topluma ve hatta aynı toplum içinde farklı bağlamlara göre değişkenlik gösterebilir. Bu kuramsal çerçeve, nezaketin sabit ve evrensel bir yapıdan ziyade, bağlama duyarlı ve devingen bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. İletişim sürecinde bireyler, hem dilsel hem de toplumsal değişkenleri göz önünde bulundurarak çeşitli stratejiler geliştirmektedir. Bu da nezaketin çok boyutlu bir inceleme alanı olduğunu göstermektedir. Bu çok boyutluluk, özellikle dilin kullanım bağlamı içinde anlam kazanan edimbilimsel yaklaşımların önemini daha da belirgin hâle getirmektedir.

Edimbilim alanında yürütülen çalışmalar, nezaketin iletişim sürecinde alıcı ile verici arasındaki ilişkileri düzenleyen temel bir bileşen olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, Brown ve Levinson (1987) tarafından geliştirilen yüz kuramı, bireylerin etkileşim sürecinde hem kendi yüzlerini hem de karşı tarafın olumlu ve olumsuz yüzünü korumaya yönelik eğilimlerini açıklamakta ve bu doğrultuda geliştirilen nezaket stratejilerini sistematik bir kuramsal çerçeveye yerleştirmektedir. Benzer biçimde, Leech (1983) tarafından ortaya konulan “Nezaket İlkesi”, dilsel etkileşimde uyumun sağlanmasına yönelik maksimler aracılığıyla işleyen bir model sunmakta ve nezaketin iletişimdeki düzenleyici işlevini ayrıntılı biçimde açıklamaktadır. Ayrıca Lakoff’un erken dönem çalışmaları da,

iletişimde çatışmayı azaltmaya yönelik dilsel stratejilerin nezaketin temel bileşenlerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kuramsal yaklaşımlar, nezaket olgusunun yalnızca dilsel bir tercih değil, aynı zamanda toplumsal ilişkileri yapılandıran sistematik bir edimbilimsel mekanizma olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede Onursal Ayırır'a göre nezaket, toplumsal olarak benimsenmiş ve norm hâline gelmiş davranış biçimleriyle ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, iletişimin bağlamına, tarafların ilişkilerine ve etkileşimin amacına bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir (2020:87). Buna göre konuşmacılar, yalnızca iletmek istedikleri iletiyi değil muhatabın sosyal konumu, yaşı, cinsiyeti, kültürel arka planı, ilişkisel durumu, iletişim ortamının resmiyet düzeyi, güç dengeleri ve duygusal hâlini de göz önünde bulundurarak farklı dilsel stratejilere başvururlar/başvurabilirler. Bu yaklaşımlar, iletişimde ortaya çıkabilecek çatışmaları azaltmayı ve karşılıklı saygıyı korumayı amaçlamaktadır. Nezaket olgusunun açıklanmasında, söz konusu dilsel stratejilerin altında yatan kuramsal çerçeveyi anlamak büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda geliştirilen en etkili yaklaşımlardan biri, Brown ve Levinson (1987) tarafından ortaya konulan nezaket kuramıdır. Bu kurama göre bireyler iletişim sırasında hem kendi sosyal imajlarını hem de karşı tarafını korumaya çalışırlar. Brown ve Levinson bu sosyal imajı "yüz" (face) kavramı ile açıklarlar. Yüz kavramı, bireyin toplum içindeki saygınlığı ve sosyal kimliği ile ilişkilidir. Bu nedenle konuşmacılar iletişim sırasında bu imajın zarar görmesini önlemek amacıyla çeşitli nezaket stratejileri kullanırlar.

Araştırmalar, Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda nezaket stratejilerinin özellikle hitap biçimleri, soru tümceleri ve dolaylı ya da sezdirimsel anlatımlar aracılığıyla ifade edildiğini göstermektedir. Türkçede saygı bildiren ifadeler, rica kalıpları ve dolaylı anlatım biçimleri, iletişimde nezaketin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Benzer biçimde, Fransızcada da nezaket ifadeleri çeşitli dilsel ve edimbilimsel yollarla iletilmektedir. Ancak Türkçe ve Fransızcada aynı isteğin farklı nezaket derecelerine göre ifade edilmesi, kültürlerarası iletişimde belirgin farklılıklar ortaya koymaktadır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışma, Türkçe ve Fransızca nezaket ifadelerindeki kullanım farklılıklarını inceleyerek, bu farklılıkların iletişim üzerindeki etkilerini edimbilimsel bakış açısıyla karşılaştırmalı olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Örneğin, bir kapıyı kapatma isteği Türkçede doğrudan emir olarak "Kapıyı kapat" şeklinde verilirken, daha nazik ifadeler "Kapıyı kapatabilir misiniz?" veya "Eğer sizin için sakıncası yoksa kapıyı kapatabilir misiniz?" şeklinde kullanılabilir. Sarıçoban ve Hişmanoğlu (2004) tarafından belirtildiği üzere, Türkçedeki emir tümceleri yalnızca birer buyruk ifadesi olmayıp, dilek, dua, beddua, yalvarma, önemsememe, kendi kendine telkin ve davet gibi oldukça geniş bir işlevsel yelpazede karşılık bulabilmektedir. Bu durum, emir kipinin dilsel formundan sıyrılarak bağlama göre şekillenen çok boyutlu birer söz edimine dönüştüğünü kanıtlamaktadır. Benzer şekilde, Fransızcada doğrudan emirler "Ferme la porte" (Kapıyı kapat) şeklinde ifade edilirken, daha nazik ve resmi ifadeler "Peux-tu fermer la porte ?" (Kapıyı kapatabilir misin?) veya "Pourriez-vous fermer la porte, s'il vous plaît ?" (Kapıyı kapatabilir misiniz, lütfen?) biçiminde yapılmaktadır. Bu karşılaştırma, hem Fransızca hem de Türkçede dolaylılık ve yumuşatma stratejilerinin nezaketin artmasında belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, Fransızca ve Türkçede nezaket ifadelerinin edimbilimsel çözümlemesinde, söz edimleri ve hitap terimlerinin çevrilme süreçlerinde sosyal ve kültürel bağlamın belirleyici bir etkiye sahip olduğu vurgulanmalıdır (Sariaslan, 2018). Türkçede nezaket çoğunlukla rica ifadeleri, -ebilir ekleri ve "müsaitseniz / mümkünse" gibi yumuşatıcı kalıplar ile sağlanırken, Fransızcada nezaket sıklıkla tu / vous ayrımı, kip fiiller (peux/pourriez) ve lütfen (s'il vous plaît) kullanımı ile ifade edilir. Dolayısıyla, aynı iletişim bağlamında hem Türkçe hem de Fransızcada konuşmacının nezaket düzeyi, dilin yapısal özellikleri, kültürel normlar, iletişimin amacı, ortamın resmiyet düzeyi, güç ve sosyal ilişki dengeleri, karşı tarafın yaşı ve cinsiyeti gibi etmenlerle şekillenmektedir. Bu durum, kültürlerarası iletişimde yanlış anlamaları önlemek ve uygun iletişim stratejilerini öğretmek açısından büyük önem taşır.

Fransızca ve Türkçe nezaket ifadelerinin bazı farklılıklar taşıdığı görülmektedir. Fransızcada özellikle hitap zamirleri (tu/vous) ve kipsel ifadeler nezaketin ifade edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Fransızca iletişim kültüründe sosyal mesafe ve resmiyet düzeyi çoğu zaman dilsel olarak açık biçimde ifade edilir. Buna karşılık Türkçede nezaket daha çok dolaylı anlatım, ekler ve saygı bildiren kalıplar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Türkçede "Acaba kapıyı kapatabilir

misiniz?” gibi dolaylı bir ifade tercih edilirken, Fransızcada “Pourriez-vous fermer la porte ?” gibi kipsel yapıların kullanımı yaygındır.

Kültürlerarası iletişim açısından bakıldığında ise, Türkçe ve Fransızca arasındaki bu farklılıklar iletişimde yanlış anlamalara neden olabilmektedir. Bir dilde nazik kabul edilen bir ifade başka bir dilde aşırı resmi ve/veya mesafeli algılanabilir. Bu nedenle, farklı dillerde kullanılan nezaket stratejilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, dilin sosyal işlevlerini anlamayı ve iletişimsel yeterliliği geliştirmeyi sağlamaktadır. Böylece konuşmacılar yalnızca dilbilgisel kuralları değil, hedef dilin kültürel iletişim normlarını da öğrenebilmektedir. Zira nezaket olgusu, dilbilim, sosyoloji ve kültürlerarası iletişim alanlarının kesişim noktasında yer alan çok boyutlu bir araştırma alanıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, nezaket olgusunun kültürlerarası iletişim çalışmalarının en önemli alanlarından birini oluşturduğu görülmektedir. Çünkü bir dilde nezaket yalnızca dilbilimsel bir kategori değil, aynı zamanda sosyal normların, değerlerin ve iletişim geleneğinin bir yansımasıdır. Bu nedenle, iki farklı dilde kullanılan nezaket stratejilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, hem dilbilimsel hem de eğitsel açıdan büyük önem taşımaktadır.

Türkçe ve Fransızca, farklı kültürel geçmişlere sahip diller olmalarına karşın nezaket stratejileri açısından bazı ortak noktalara sahiptir. Diller arasında bu ortaklıkların ötesinde özellikle dolaylılık düzeyi, hitap biçimleri, resmiyet algısı ve sosyal mesafe yönetimi bakımından belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Yabancı dil öğretiminde, bu farkların öğrenene açıkça sunulmaması iletişimsel yanlış anlamalara, uygunsuz ifadelerin kullanılmasına veya hedef dilde sosyal olarak beklenmeyen davranışların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Bu çalışma, Türkçe ve Fransızcadaki nezaket söz edimlerini ayrıntılı biçimde karşılaştırmakta ve öğretim süreçlerine yönelik somut öneriler geliştirmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışma, Fransızca ve Türkçedeki nezaket ifadelerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlayan nitel bir araştırma niteliğindedir. Araştırma, edimbilim ve toplumdilbilim çerçevesinde kurgulanmış olup, iki dildeki söz edimlerinin istek, rica, teşekkür, özür, teklif ve ret hem biçimsel hem de işlevsel özelliklerini ortaya koymayı hedefleyen betimsel ve karşılaştırmalı bir analiz modeline dayanmaktadır.

Çalışmanın inceleme materyalini, Fransızca ve Türkçede yaygın olarak kullanılan nezaket ifadelerini içeren günlük dil örnekleri oluşturmaktadır. Bu doğrultuda veriler, günlük konuşma dilinden derlenen örnekler, yazılı diyaloglar ve dil öğretim materyallerinde yer alan ifadeler arasından amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Analize dâhil edilecek örneklerin belirlenmesinde, söz konusu ifadelerin belirli bir söz edim işlevini istek, rica, teşekkür, özür, teklif ve ret açık biçimde gerçekleştirmesi, farklı bağlamlarda resmî ve gayriresmî ortamlar kullanılabilir olması ve Türkçe ile Fransızcada karşılaştırılabilir yapısal özellikler göstermesi temel ölçütler olarak dikkate alınmıştır. Ayrıca örneklerin sosyal hiyerarşi ve toplumsal mesafe gibi değişkenleri yansıtabilecek nitelikte olmasına özen gösterilmiştir.

Elde edilen veriler, nitel veri analizi teknikleri aracılığıyla incelenmiştir. Analiz sürecinde, her iki dildeki nezaket ifadeleri dil bilgisel yapıları olan kip kullanımı, zamirler ve biçimbirimsel işaretleyiciler ile edimbilimsel işlevleri bakımından çözümlenmiş ve bu ifadelerin kullanıldıkları bağlam dikkate alınmıştır. Çözümleme iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada betimsel analiz yoluyla her iki dildeki nezaket kalıplarının biçimsel ve işlevsel özellikleri ortaya konmuş, ikinci aşamada ise karşılaştırmalı analiz yapılarak Fransızca ve Türkçedeki benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiştir.

Nezaket ifadelerinin değerlendirilmesinde bağlamın resmî ya da gayriresmî kullanımı, sosyal hiyerarşi çerçevesinde üst-alt ilişkileri ve toplumsal mesafenin yakınlık ya da uzaklık derecesi temel değişkenler olarak ele alınmıştır. Söz konusu değişkenler, ifadelerin hangi koşullarda nasıl biçimlendiğini ve anlam kazandığını ortaya koymak amacıyla çözümleme sürecine dâhil edilmiştir.

Bu çalışma, seçili örnekler üzerinden yürütülen nitel bir inceleme olması nedeniyle, elde edilen bulguların tüm dil kullanımına genellenmesi sınırlıdır. Ayrıca inceleme materyalinin temsili nitelik taşıması, sonuçların bağlama özgü olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

FRANSIZCADA NEZAKET SÖZ EDİMLERİ

Hitap Sistemi: “Tu-Vous” Ayrımı

Nezaket, iletişimde yalnızca kibar sözler kullanmak değil, aynı zamanda karşı tarafın saygısını korumak ve sosyal uyumu sürdürmek anlamına gelir. Fransızcada bunun en belirgin göstergelerinden biri, hitap biçimlerinde görülen “tu-vous” ayrımıdır. Seslenme biçimleri dikkati başka yerde, başka kişide bulunan kişi veya kişilerin ilgisini iletene yöneltmesini sağlamak amacıyla kullanılırlar (Yüceol Özezen, 2004: 2266). Samimi ve yakın ilişkilerde “tu” kullanılırken, resmî veya mesafeli ilişkilerde “vous” tercih edilir. bir arkadaşına “Tu veux venir ce soir ?” (Bu akşam gelmek ister misin?) derken, bir öğretmene veya işyerindeki üst düzey birine “Voulez-vous venir ce soir ?” (Bu akşam gelmek ister misiniz?) demek nezaketin ve karşı tarafın sosyal konumunun gözetildiğini gösterir. Bu ayrım, Fransızca iletişimde olumsuz yüzün korunmasına ve sosyal saygının sürdürülmesine hizmet eden temel bir strateji olarak işlev görür. Bu ayrım, konuşmacı ile muhatap arasındaki sosyal mesafe, saygı düzeyi ve ilişki biçimini belirleyen önemli bir dilsel göstergedir. Fransızcada ikinci tekil kişi zamiri olan “tu” (sen), genellikle samimi, yakın ve eşit ilişkilerde kullanılırken; “vous” (siz) zamiri ise resmiyet, saygı ve sosyal mesafe ifade eden durumlarda tercih edilmektedir. Bu nedenle hitap biçimi, yalnızca dilbilgisel bir seçim değil, aynı zamanda sosyal ilişkileri düzenleyen edimbilimsel bir öge olarak değerlendirilmektedir.

Fransız toplumunda hitap biçiminin doğru seçilmesi oldukça önemlidir. Konuşmacının karşısındaki kişiyle olan ilişkisi, yaş farkı, sosyal statü, çalışma ortamı ve iletişimin gerçekleştiği bağlam gibi etkenler hitap biçimini belirleyen temel unsurlardır. Öner’in ifade ettiği gibi “Bir toplumda görülen statü farkları ve taraflar arasındaki güç dengesi, kullanılan dil üzerinde etkilidir” (2019: 1). Bu bağlamda “vous” (siz) kullanımı genellikle resmiyet, saygı ve sosyal mesafe ile ilişkilendirilirken, “tu” (sen) kullanımı daha çok samimiyet, yakınlık ve eşitlik içeren ilişkilerde tercih edilmektedir. Özellikle ilk tanışma durumlarında veya resmi ortamlarda “vous” kullanımı yaygın bir nezaket göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bir öğrenci öğretmeniyle konuşurken genellikle “vous” (siz) kullanır. Öğrencinin öğretmene “Tu peux m’expliquer ce sujet ?” (Bu konuyu bana açıklayabilir misin?) şeklinde hitap etmesi Fransız kültüründe çoğu zaman uygunsuz kabul edilir. Bunun yerine daha uygun olan ifade “Pouvez-vous m’expliquer ce sujet, s’il vous plaît ?” (Bu konuyu bana açıklayabilir misiniz, lütfen?) şeklindedir. Burada kullanılan “vous” (siz) zamiri, öğretmenin otoritesine ve sosyal konumuna saygı gösterildiğini ifade etmektedir.

Benzer şekilde, bir hasta doktoruyla konuşurken de genellikle “vous” (siz) kullanır. Bir hastanın doktora “Tu peux regarder mes résultats ?” (Sonuçlarıma bakabilir misin?) demesi uygun görülmez. Bunun yerine “Docteur, pouvez-vous regarder mes résultats, s’il vous plaît ?” (Doktor bey/hanım, sonuçlarıma bakabilir misiniz?) gibi bir ifade tercih edilir. Bu kullanım, hem mesleki hiyerarşiyi hem de resmi iletişim bağlamını yansıtmaktadır.

İş ortamlarında da “vous” (siz) kullanımı oldukça yaygındır. Özellikle iş görüşmeleri, resmi toplantılar veya yeni tanışılan iş arkadaşları arasında “vous” (siz) tercih edilmektedir. Buna bir örnek olarak bir iş görüşmesinde adayın görüşmeyi yapan kişiye “Tu peux me parler de l’entreprise?” (Bana şirketten bahsedebilir misin?) demesi uygun görülmez. Bunun yerine “Pouvez-vous me parler de l’entreprise?” (Şirket hakkında bana bilgi verebilir misiniz?) ifadesi kullanılmalıdır. Bu tür bir kullanım, profesyonel saygıyı ve resmi iletişim çerçevesini korumaktadır.

Buna karşılık “tu” (sen) kullanımı, genellikle aile üyeleri, yakın arkadaşlar, çocuklar veya uzun süredir tanışan kişiler arasında görülmektedir. İki yakın arkadaş arasında “Tu viens ce soir ?” (Bu akşam geliyor musun?) veya “Tu peux m’aider ?” (Bana yardım edebilir misin?) gibi ifadeler oldukça doğal kabul edilir. Aynı şekilde ebeveynlerin çocuklarıyla veya kardeşlerin birbirleriyle iletişimde de “tu” (sen) kullanımı yaygındır.

Fransız kültüründe bir diğer önemli nokta da, “tu” (sen) kullanımına geçişin çoğu zaman karşılıklı bir anlaşma veya teklif sonucunda gerçekleşmesidir. İlk tanışmalarda genellikle ‘vous’ (siz) kullanılır. Zamanla ilişki samimileştikçe, taraflardan biri ‘On peut se tutoyer?’ (Birbirimize sen diyebilir miyiz?) şeklinde bir öneride bulunabilir. Bu öneri kabul edildiğinde iki taraf da birbirine “sen” ile hitap etmeye başlayabilir.

Dilbilimci Kerbrat-Orecchioni (1992: 55-56), bu hitap biçimlerinin yalnızca dilbilgisel bir ayrım olmadığını, aynı zamanda sosyal ilişkileri düzenleyen güçlü bir edimbilimsel araç olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre “tu-vous” ayrımının yanlış kullanılması sosyal açıdan önemli bir hata olarak algılanabilir ve iletişimde rahatsızlık yaratabilir. Resmi bir ortamda karşı tarafa ‘tu’ (sen) ile hitap etmek, saygısızlık veya gereksiz samimiyet olarak algılanabilir. Dereli (2008:25), gündelik hayatta büyük çoğunluğun belirli durumlarda görmek istediği sözlü (verbal) ya da sözsüz (non-verbal) davranış biçimlerinin saygılı ve nazik olarak nitelendirildiğini, beklentilerin dışına çıkan davranışların ise saygısızlık ya da kaba olarak değerlendirildiğini belirtmektedir. Sonuç olarak, Fransızca hitap sistemi bireyler arasındaki sosyal mesafe, saygı düzeyi ve ilişki biçimini açık bir şekilde yansıtan önemli bir dilsel göstergedir. “Tu” (sen) ve “vous” (siz) zamirlerinin doğru bağlamda kullanılması, Fransız toplumunda etkili ve uygun bir iletişim kurabilmek açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Fransızca öğrenen bireylerin yalnızca dilbilgisel kuralları değil, aynı zamanda bu zamirlerin kullanımını belirleyen kültürel ve sosyal normları da benimsemeleri gerekmektedir.

Dolaylılık ve Kalıplaşmış İstek Formülleri

Fransızcada nezaket stratejilerinin önemli bir bölümü dolaylı anlatım ve kalıplaşmış dilsel formüller aracılığıyla gerçekleştirilir. Özellikle istek ve rica söz edimlerinde doğrudan emir veya talep ifadeleri yerine daha dolaylı ve yumuşatılmış yapılar tercih edilmektedir. Bu tür ifadeler, konuşmacının karşı tarafın özgürlük alanına müdahale etmesini en aza indirmeyi amaçlar ve iletişimde saygı ile sosyal uyumu korumaya yardımcı olur. Bu nedenle Fransızcada istek bildiren ifadeler çoğu zaman belirli kalıplar çerçevesinde oluşturulur ve bunlar günlük iletişimde oldukça yaygın bir şekilde kullanılır.

Fransızca nezaket dilinde sık kullanılan bazı kalıplaşmış istek formülleri şunlardır:

- Pourriez-vous... ? (... yapabilir misiniz?)
- Serait-il possible de... ? (... mümkün olur mu?)
- Auriez-vous la gentillesse de... ? (... yapma nezaketini gösterir misiniz?)

Bu ifadeler, doğrudan bir emir vermek yerine karşı taraftan nazik bir şekilde rica etme işlevi görür. Doğrudan bir ifade olan “Éteignez la lumière !” (Işığı kapatın!) emredici bir anlam taşıırken, “Pourriez-vous éteindre la lumière, s’il vous plaît ?” (Işığı kapatabilir misiniz, lütfen?) şeklindeki kullanım daha nazik ve saygılı bir iletişim biçimi sunmaktadır. Benzer şekilde “Serait-il possible d’ouvrir la fenêtre ?” (Pencereyi açmak mümkün olur mu?) ifadesi de isteği dolaylı bir biçimde ileterek karşı taraf üzerinde baskı oluşturmaya azaltmaktadır.

Fransızcada kullanılan bu tür dolaylı ifadeler, toplumdilbilim açısından önemli bir işlev üstlenmektedir. Özellikle koşul kipi (conditionnel) kullanımı, isteğin daha yumuşak ve nazik bir biçimde ifade edilmesini sağlar. Örnek vermek gerekirse “Pouvez-vous m’aider ?” (Bana yardım edebilir misiniz?) ifadesi zaten nazik kabul edilirken, “Pourriez-vous m’aider ?” (Bana yardım edebilir miydiniz?) şeklinde kullanılan koşul yapısı isteği daha da yumuşatarak daha resmi ve nazik bir kullanım ortaya koymaktadır. Bu tür kullanım özellikle resmi yazışmalarda, iş ortamlarında ve ilk tanışma durumlarında oldukça yaygındır.

Bu kalıplaşmış ifadeler aynı zamanda Leech’in (1983) nezaket ilkeleri ile de doğrudan ilişkilidir. Leech’in (1983) ortaya koyduğu “takt ilkesi”, konuşmacının kendi çıkarını en aza indirerek karşı taraf üzerindeki yükü azaltmayı hedefler. Başka bir ifadeyle, konuşmacı, isteğini doğrudan bir emir şeklinde ifade etmek yerine dolaylı ve yumuşatılmış bir biçimde dile getirerek muhatapın özgürlük alanına saygı göstermiş olur. Bu bağlamda “Serait-il possible de... ?” veya “Auriez-vous la gentillesse de... ?” gibi ifadeler, isteği zorunluluk gibi sunmak yerine bir olasılık veya nazik bir talep şeklinde ifade ederek muhatap üzerindeki baskıyı azaltır.

Fransızcada bu tür kalıplaşmış istek formülleri yalnızca günlük konuşmalarda değil, aynı zamanda resmi yazışmalarda da oldukça sık kullanılmaktadır. Bir e-posta yazarken “Pourriez-vous m’envoyer le document ?” (Belgeyi bana gönderebilir misiniz?) veya “Serait-il possible de fixer un rendez-vous ?” (Bir randevu ayarlamak mümkün olur mu?) gibi ifadeler tercih edilmektedir. Bu kullanım, hem profesyonel nezaketi korumakta hem de iletişimde karşı tarafa saygıyı sürdürmektedir.

Sonuç olarak Fransızcada dolaylılık ve kalıplaşmış istek formülleri, iletişimde nezaketin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu ifadeler, konuşmacının isteğini daha yumuşak ve saygılı bir biçimde iletmesine olanak tanırken aynı zamanda muhatabın sosyal yüzünü korumaya da katkı sağlamaktadır. Bu nedenle Fransızca iletişimde uygun nezaket düzeyini sağlamak için bu tür kalıplaşmış ifadelerin doğru bağlamlarda kullanılması büyük önem taşımaktadır.

Fransızcada Teşekkür ve Özür

Fransız toplumunda nazik ve uygun bir iletişim kurabilmek için teşekkür ve özür ifadelerinin doğru bağlamlarda kullanılması oldukça önemlidir. Bu nedenle, bu tür ifadeler günlük konuşmalarda, resmi ortamlarda ve yazılı iletişimde sıklıkla ve bağlama uygun şekilde kullanılmaktadır (Tobing & Pranowo, 2023: 22). Örneğin, “merci” (teşekkürler) veya “Je vous remercie pour votre aide” (Yardımanız için teşekkür ederim) gibi ifadeler, hem sosyal ilişkileri düzenler hem de iletişimde saygıyı sürdürmeye hizmet eder. Bu bulgular, Fransızcada söz edimlerinin yalnızca dilsel bir yapı değil, aynı zamanda toplumsal normları ve nezaket kurallarını yansıtan edimbilimsel araçlar olduğunu göstermektedir. Fransızcada teşekkür etmek için kullanılan çeşitli kalıplaşmış ifadeler bulunmaktadır. Bunların en yaygın olanları arasında “merci” (teşekkür ederim), “merci beaucoup” (çok teşekkür ederim), “merci bien” (çok sağ olun) ve “Je vous remercie” (Size teşekkür ederim) gibi ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler, yapılan bir yardım, verilen bir bilgi veya gösterilen bir nezaket karşısında minnettarlık duygusunu ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bir mağazada alışveriş yaptıktan sonra satıcıya “merci beaucoup” demek veya birinin kapıyı tutması durumunda “merci” demek Fransız toplumunda oldukça yaygın bir davranıştır. Benzer şekilde bir e-posta ya da resmi yazışmada “Je vous remercie pour votre aide” (Yardımanız için size teşekkür ederim) veya “Je vous remercie de votre attention” (İlginiz için teşekkür ederim) gibi ifadeler kullanılmaktadır.

Fransız kültüründe, çok küçük bir yardım veya jest karşısında bile teşekkür edilmesi sosyal bir norm olarak kabul edilmektedir. Bir kişinin size yolu göstermesi, kapıyı açması veya bir belgeyi uzatması gibi basit durumlarda bile teşekkür etmek beklenen bir davranıştır. Bu nedenle Fransızca konuşulan ortamlarda teşekkür ifadelerinin kullanılmaması kabalık veya ilgisizlik olarak algılanabilir. Bu durum, Fransız toplumunda nezaketin sözlü olarak ifade edilmesine verilen önemi açıkça göstermektedir.

Özür dileme ifadeleri de Fransızca iletişimde benzer şekilde önemli bir yer tutmaktadır. Özür dilemek, bireyin yaptığı bir hatayı kabul ettiğini ve karşı tarafın rahatsızlığını gidermeye çalıştığını gösteren önemli bir söz edimidir. Fransızcada özür dilemek için kullanılan başlıca ifadeler arasında “Je suis désolé(e)” (Üzgünüm), “Excusez-moi” (Affedersiniz) ve “pardon” (Pardon / Özür dilerim) yer almaktadır. Bu ifadeler, iletişim sırasında oluşabilecek küçük hataları ve/veya rahatsızlıkları telafi etmeye yardımcı olur. Bir kişinin kalabalık bir ortamda yanlışlıkla birine çarpması durumunda “Pardon” demesi oldukça yaygın bir davranıştır. Benzer şekilde bir konuşmayı bölmek isteyen kişi “Excusez-moi, je voudrais ajouter quelque chose” (Affedersiniz, bir şey eklemek istiyorum) şeklinde bir ifade kullanarak söz alabilir. Daha ciddi bir hata veya gecikme durumunda ise “Je suis désolé(e) pour le retard” (Gecikme için üzgünüm) gibi ifadeler tercih edilmektedir. Bu tür kullanımlar, konuşmacının hatasını kabul ettiğini ve karşı tarafın rahatsızlığını gidermeye çalıştığını göstermektedir. Fransızca söylem düzeninde nezaket kalıpları, dilin araçsal işlevini aşarak toplumsal hiyerarşiyi ve bireyler arası mesafeyi her etkileşimde yeniden üreten yapısal birer meşruiyet aracıdır. Bu sistemde “siz” (vouvoiement) ve “sen” (tutoiement) ayrımı, kamusal benlik ile özel alan arasındaki sınırı çizen temel bir edimbilimsel araç işlevi görerek profesyonel nesnelliği koruyan bir güvenlik bariyeri inşa eder. Özellikle resmi yazışmalarda başvuru “Je vous remercie par avance” (Şimdiden teşekkür ederim) gibi ifadeler, muhatabın sosyal konumunu onaylayan stratejik birer sosyal araçtır. Yazışmanın girişindeki “Monsieur le Directeur” (Sayın Müdür) gibi hitaplar hiyerarşik mesafeyi en üst düzeyde vurgularken, kapanıştaki “Veuillez agréer... l’expression de mes salutations distinguées” (Saygılarımla kabulünü rica ederim) gibi formüller bu yapısal onayı mühürler. Dolayısıyla, bu kalıpların ve zamirsel tercihlerin yanlış yönetimi, Fransızca iletişim geleneğinde yalnızca bir dil hatası değil, taraflar arasındaki asimetrik güç ilişkisini ve toplumsal normları sarsan ciddi bir sosyal sapma olarak algılanmaktadır.

TÜRKÇEDE NEZAKET SÖZ EDİMLERİ

Hitap ve Unvan Sisteminin Genişliği

Kriz anlarında ve özür dileme süreçlerinde Fransızca ile Türkçe arasındaki nezaket stratejileri, telafi edici dil kullanımı açısından belirgin bir farklılık gösterir. Fransızca söylem düzeninde özür edimi, genellikle hatanın kabulüyle birlikte gelen ve sosyal mesafeyi koruyan “Je vous présente mes excuses” (Özürlerimi sunarım) gibi kalıplaşmış ve nesnel ifadeler aracılığıyla hiyerarşik dengeyi yeniden tesis etmeyi amaçlar. Buna karşın Türkçede özür ve telafi süreçleri, zamir ayrımının ötesine geçerek muhatabın gönlünü almaya yönelik duygusal derinliği yüksek ve esnek bir yapı sergiler. Bu durum, hatanın büyüklüğüne göre “kusura bakmayın” ifadesinden “zatiâlinizden af dilerim” gibi yüksek saygı ifadelerine kadar geniş bir yelpazede çeşitlenir. Fransızcadaki kriz durumlarında kurumsal mesafe korunarak iletişim standart bir protokol üzerinden yeniden kurulur. Türkçede ise unvanlar ve nezaket ekleri, gerilimi saygı temelli bir yaklaşımla yumuşatarak toplumsal uyumu yeniden sağlar.

Türkçedeki hitap sistemi, Fransızcadaki katı ve unvan odaklı hiyerarşik yapıdan farklı olarak, sosyal statüyü ve yaş farkını akrabalık ile mesleki unvanlar üzerinden harmanlayan çok boyutlu bir düzlemde işler. Bu sistemde “Bey” ve “Hanım” gibi ifadeler profesyonel bir saygı sınırı çizer. Buna karşın “Abla”, “Amca” veya “Teyze” gibi terimlerin kamusal alanda kullanımı, kan bağı olmaksızın muhataba toplumsal bir değer atfederek mesafeyi samimiyetle dengeleyen sosyal bir aidiyet mekanizması kurar. “Hocam” veya “Müdür Bey” gibi akademik ve idari hitaplar ise otoriteyi onayıp statü farkını belirginleştirir. Öte yandan, “Öğretmenim” gibi iyelik eki içeren kullanımlar aidiyet duygusuyla harmanlanmış bir hürmeti simgeler. Dolayısıyla Türkçede hitap biçimleri, konuşmacı ve muhatap arasındaki ilişkiyi sadece rütbe üzerinden değil, toplumsal bağlamın ve kişisel yakınlığın değişkenlerine göre sürekli olarak yeniden müzakere eden esnek ve kurumsallaşmış bir nezaket rejimi oluşturur. Buna örnek olarak bir çalışan yöneticisine “Ahmet Bey, bu raporu inceleyebilir misiniz?” şeklinde hitap ederek hem isteğini iletmekte hem de saygı göstermektedir.

Türkçede eğitim ortamlarında kullanılan hitap biçimleri de oldukça belirgindir. Öğrenciler öğretmenlerine genellikle “Hocam”, “Öğretmenim” veya öğretmenin adının sonuna “hocam” ekleyerek hitap ederler. Bir öğrenci öğretmenine “Hocam, bu konuyu tekrar açıklayabilir misiniz?” ya da “Ayşe hocam, bir şey sorabilir miyim?” şeklinde seslenebilir. Bu kullanım, öğretmenin otoritesini ve saygınlığını vurgularken aynı zamanda iletişimde saygılı bir dil oluşturur.

Türkçede bir diğer özellik ise akrabalık terimlerinin sosyal hitap biçimi olarak yaygın biçimde kullanılmasıdır. Günlük yaşamda tanınmayan veya aile dışındaki kişilere bile “Abla”, “Abi”, “Amca”, “Teyze” gibi ifadelerle hitap edilebilmektedir. Bir genç, kendisinden yaşça büyük bir kadına “Teyze, saat kaç acaba?” ya da bir erkeğe “Amca, bu sokak nerede?” şeklinde seslenebilmektedir. Aynı şekilde bir mağazada çalışan kişiye “Abla, bu ürünün fiyatı nedir?” veya “Abi, yardım edebilir misiniz?” gibi ifadelerle hitap edilmesi de oldukça yaygın bir kullanımdır. Bu tür kullanım biçimleri, Türk toplumunda sosyal yakınlık ve saygının aynı anda ifade edildiği dilsel göstergeler olarak değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra meslek adlarının hitap biçimi olarak kullanılması da Türkçede oldukça yaygındır. “Doktor Bey”, “Avukat Hanım”, “Müdür Bey”, “Komutanım” gibi ifadeler mesleki statüyü vurgulamak amacıyla tercih edilmektedir. Bu kullanım özellikle resmî ortamlarda ve kurumsal iletişimde önemli bir yer tutmaktadır. Bir hasta doktora “Doktor Bey, sonuçlarım hakkında bilgi verebilir misiniz?” şeklinde hitap edebilmekte; bu ifade hem saygı hem de mesleki konumun tanınmasını birlikte yansıtan bir dilsel kullanım olarak değerlendirilmektedir.

Türkçedeki bu çeşitlilik, dilin sosyal bağlama son derece duyarlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ünal (2022: 115), Türkçenin farklı dilbilgisel işaretleyiciler aracılığıyla nezaket stratejilerini geniş bir çerçevede yansıttığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, çekim ekleri, kipler, kipsel yapılar ve hitap biçimleri gibi dilbilgisel öğeler, konuşmacının karşısındakine duyduğu saygıyı, uzaklık veya yakınlık derecesini ve toplumsal normlara uygun davranışını ortaya koymak amacıyla işlevselleşir. Böylece Türkçe, yalnızca sözlü iletişimde değil, yazılı ve resmi dil kullanımında da kültürel ve toplumsal nezaketin edimbilimsel bir araç olarak ifadesine olanak tanır. Konuşmacı, muhatabının yaşı, sosyal konumu, mesleği, aralarındaki yakınlık derecesi ve iletişimin gerçekleştiği

bağlam gibi çok sayıda etmeni gözetererek uygun hitap biçimini seçmektedir. Bu durum, Türkçeyi hitap sistemi açısından hem oldukça varıl hem de esnek bir dil hâline getirmektedir.

Türkçe hitap sistemi, bu mesafeyi zamir ayrımının ötesine taşıyarak daha devingen bir düzleme oturtur. Türkçede “Bey”, “Hanım”, “Hocam” gibi unvanlar ile “Abla”, “Amca” gibi akrabalık terimlerinin kamusal alandaki kullanımı, iletişimi yalnızca hiyerarşik bir onay aracı olmaktan çıkarıp, sosyal bağlama ve taraflar arasındaki duygusal yakınlığa duyarlı, esnek bir ilişki yönetimi mekanizmasına dönüştürür.

Dolaylılık ve Yumuşatma Stratejileri

Türkçe iletişim kültürü, çoğu zaman doğrudan ve sert ifadelerden kaçınan, bunun yerine daha dolaylı ve yumuşatılmış ifadeler kullanan bir yapıya sahiptir. Bu durum dilbilimde “yüksek bağlamlı iletişim kültürü” olarak adlandırılan iletişim tarzıyla yakından ilişkilidir. Yüksek bağlamlı iletişimde iletinin anlamı yalnızca kullanılan sözcüklerle değil, aynı zamanda konuşmanın gerçekleştiği sosyal bağlam, konuşmacılar arasındaki ilişki, tonlama, jest ve mimiklerle birlikte anlaşılır. Nitekim “Türk kültürü gibi yüksek bağlamlı kültürlerde, ileteler genellikle dolaylı bir şekilde, üstü kapalı ve imalı yollarla aktarılır” (Erdoğan, 2022: 90). Bu nedenle Türkçede birçok iletişim durumunda doğrudan emir veya talep yerine daha nazik, dolaylı ve yumuşatılmış ifadeler tercih edilmektedir.

Bu tür dolaylılık stratejileri özellikle istek, rica, eleştiri veya reddetme gibi durumlarda sıkça kullanılmaktadır. Çünkü bu tür ifadeler, konuşmacının muhatabının “yüzünü” yani sosyal saygınlığını ve duygularını korumaya yardımcı olur. Dilbilimde bu durum “yüz tehdit edici eylemler” (face-threatening acts) olarak adlandırılır. (Abadžić Navaey & Bakšić, 2018: 4). Türkçede kullanılan yumuşatma stratejileri bu tür eylemleri daha nazik ve kabul edilebilir hâle getirmeyi amaçlar.

Türkçede dolaylılık ve yumuşatma stratejileri çoğu zaman belirli kalıp ifadeler aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu bağlamda, “mümkünse...”, “acaba ... yapabilir misiniz?”, “size zahmet olacak ama...”, “rica etsem...” ve “eğer uygun olursa...” gibi ifadeler sıkça kullanılmaktadır. Bu tür kalıplar, doğrudan bir emir vermek yerine daha nazik bir rica anlamı oluşturarak iletişimde saygılı ve yumuşak bir ton yaratmaktadır.

Türkçede dolaylılık ve yumuşatma stratejileri somut iletişim örneklerinde açıkça görülmektedir. Bir kişi doğrudan “Kapıyı kapat.” şeklinde bir ifade kullanabilir ancak Türkçede bu tür doğrudan emirler çoğu zaman daha yumuşak biçimlere dönüştürülür. Bunun yerine “kapıyı kapatabilir misin?”, “acaba kapıyı kapatabilir misin?” ya da “mümkünse kapıyı kapatır mısın?” gibi ifadeler tercih edilir. Bu örneklerde görüldüğü gibi aynı istek, farklı düzeylerde yumuşatılarak dile getirilebilmekte; özellikle “acaba” ve “mümkünse” gibi sözcükler isteğin daha nazik bir biçimde sunulmasını sağlamaktadır.

Türkçede yaygın olarak kullanılan bir diğer yumuşatma stratejisi ise isteğin öncesinde bir tür gerekçelendirme ya da nezaket ifadesi kullanmaktır. “Size zahmet olacak ama...” gibi kalıplar, konuşmacının karşı tarafın zamanını veya emeğini talep ettiğinin farkında olduğunu gösterir ve bu nedenle daha saygılı bir iletişim tonu oluşturur. Nitekim “size zahmet olacak ama bu dosyayı kontrol edebilir misiniz?” ya da “size zahmet olacak ama pencereleri kapatabilir miyiz?” gibi ifadeler, özellikle resmi ortamlarda ve iş hayatında oldukça yaygın biçimde kullanılmaktadır.

Dolaylılık yalnızca isteklerde değil, eleştiri ve olumsuz geri bildirimlerde de önemli bir rol oynamaktadır. Türkçede bir kişiye doğrudan “bu rapor yanlış hazırlanmış” demek yerine, “sanırım bu raporda küçük bir hata olabilir” ya da “belki bu kısmı tekrar gözden geçirmek iyi olabilir” gibi daha yumuşak ifadeler tercih edilir. Bu tür kullanım, karşı tarafın savunmaya geçmesini engelleyerek iletişimin daha yapıcı bir şekilde sürdürülmesine katkı sağlar.

Benzer biçimde, reddetme durumlarında da dolaylılık ön plana çıkar. Bir daveti ya da isteği doğrudan “hayır, gelemem” şeklinde reddetmek yerine, “bugün biraz işim var” ya da “keşke gelebilsem ama bugün mümkün olmayacak” gibi ifadeler kullanılır. Bu tür dolaylı reddetmeler, olumsuz etkinin azaltılmasına ve sosyal ilişkilerin korunmasına yardımcı olur.

Türkçedeki dolaylılık stratejileri, aynı zamanda toplumdaki saygı ve nezaket normlarının da bir yansımasıdır. Özellikle yaşça büyük kişilere, üst konumdaki bireylere veya resmi ortamlarda

iletişim kurarken daha fazla yumuşatma stratejisi kullanıldığı görülmektedir. Bir öğrenci öğretmeninden bir şey isterken “Hocam, mümkünse bu konuyu biraz daha açıklayabilir misiniz?” şeklinde konuşabilir. Benzer şekilde bir çalışan yöneticisine “Müdür Bey, eğer uygun olursa yarın izin alabilir miyim?” şeklinde hitap edebilir.

Sonuç olarak Türkçede dolaylılık ve yumuşatma stratejileri, iletişimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu stratejiler sayesinde konuşmacılar hem isteklerini ifade edebilmekte hem de muhataplarının sosyal saygınlığını ve duygularını koruyabilmektedir. Bu durum Türkçenin yalnızca dilbilgisel açıdan değil, aynı zamanda sosyokültürel açıdan da bağlama duyarlı bir dil olduğunu göstermektedir. Dolaylılık ve yumuşatma stratejileri, Türk toplumunda iletişimin daha nazik, saygılı ve uyumlu bir şekilde gerçekleşmesine katkı sağlamaktadır.

Teşekkür ve Özür Kullanımı

Türkçede şükran ve mahcubiyet bildirme pratikleri, salt dilsel birer aktarım olmanın ötesinde, sözlü ifadelerin davranışsal örüntülerle desteklendiği bütüncül bir iletişimsel yetkinlik oluşturur. Bu durum, Abadžić Navaey ve Bakšić (2018) tarafından vurgulanan saygı gösterme stratejileri ile doğrudan ilişkilidir. Zira Türk kültüründe nezaket, sadece sözcük seçimiyle değil, aynı zamanda muhatapın toplumsal statüsünü onurlandıran bedensel ve durumsal eylemlerle somutlaşır. Bu durum, dilin sosyal bağlamla olan yakın ilişkisini ve iletişimde nezaketin önemini göstermektedir.

Teşekkür ifadeleri, Türkçede yaygın olarak şu şekillerde karşımıza çıkar: “Teşekkür ederim”, “sağ olun”, “minnettarım”. Bu ifadeler, bir yardım, iyilik veya destek karşısında minnettarlık duygusunu ifade etmek için kullanılır. Belirttiğimiz gibi teşekkür, yalnızca bir nezaket göstergesi değil, aynı zamanda sosyal bağların güçlendirilmesine hizmet eden bir iletişim stratejisidir. Bir kişi markette ürün almak için sıra beklerken kendisine yol veren birine “teşekkür ederim” diyebilmektedir. Bu ifade, hem karşı tarafın davranışını takdir eder hem de sosyal etkileşimi olumlu bir şekilde sürdürür. Benzer şekilde bir iş ortamında bir çalışan, yöneticisinin verdiği destek için “Minnettarım, yardımlarınız için teşekkür ederim” şeklinde ifade kullanabilir. Burada teşekkür hem sözlü hem de resmi bir davranışsal ifade olarak sosyal ilişkileri güçlendirir.

Türkçede dolaylılık ve yumuşatma stratejileri yalnızca istek, eleştiri ya da reddetme durumlarında değil, teşekkür ifadelerinde de kendini göstermektedir. Teşekkür çoğu zaman doğrudan “teşekkür ederim” şeklinde ifade edilmekle birlikte, daha dolaylı ve kalıplaşmış ifadelerle de dile getirilebilir. Bu bağlamda “çok nazıksınız, sağ olun” ya da “bunu yapmak zahmetli oldu, teşekkür ederim” gibi ifadeler sıkça kullanılmaktadır. Bu tür kullanımlar, yalnızca teşekkür etmekle kalmaz aynı zamanda karşı tarafın çabasını ve nezaketini takdir eden bir sosyal mesaj ileterek iletişimin daha nazik ve sıcak bir biçimde sürdürülmesine katkı sağlar.

Özür ifadeleri de Türkçede önemli bir yer tutar ve genellikle karşı tarafın olumsuz deneyimlerini veya rahatsızlığını telafi etmeye yönelik kullanılır. Yaygın özür ifadeleri arasında “kusura bakmayın”, “affedersiniz”, “özür dilerim” gibi kalıplar yer alır. Bu ifadeler, hem bireyin sorumluluk aldığını hem de karşı tarafın duygularını önemseydiğini gösterir. Bir kişi toplu taşımada yanlışlıkla birinin ayağına bastığında “kusura bakmayın” diyerek hem özür dilemekte hem de iletişimde sosyal dengeyi korumaktadır.

Türkçede özür dileme de çoğu zaman dolaylı ve yumuşatılmış biçimlerde gerçekleştirilir. Bu durum, hatayı doğrudan ve sert bir biçimde ifade etmek yerine, daha nazik ve sosyal açıdan kabul edilebilir bir şekilde dile getirme stratejisiyle ilişkilidir. Nitekim “eğer sizi rahatsız ettiysem özür dilerim”, “size zahmet verdiysem kusura bakmayın” ya da “affedersiniz, dikkatsiz davrandım” gibi ifadeler bu kullanımın yaygın örneklerindendir. Bu tür söylemler, bir yandan hatanın kabulünü içerirken diğer yandan konuşmacının nezaketini ve karşı tarafın yüzünü koruma çabasını yansıtarak iletişimin daha yumuşak bir zeminde sürdürülmesine katkı sağlar.

Teşekkür ve özür ifadeleri sadece sözlü olarak değil, davranışsal olarak da desteklenebilir. Birine yardım eden kişiye başıyla hafif bir selam vermek, gülümsemek veya el sıkmak, teşekkürün davranışsal karşılığı olarak değerlendirilebilmektedir. Benzer şekilde özür dileme sırasında hafif bir baş eğme veya samimi bir ses tonuyla özür dilemek, sözlü ifadeyi güçlendirir ve iletişimin sosyal boyutunu pekiştirir.

Türkçede bu stratejilerin kullanımı, bağlama duyarlı bir iletişim kültürünün göstergesidir. Özellikle resmi ortamlarda, büyüklerle iletişimde veya hiyerarşik ilişkilerin bulunduğu durumlarda teşekkür ve özür ifadeleri daha titiz ve özenli bir şekilde kullanılır. Bir öğrenci öğretmenine, “Özür dilerim hocam, anlamadığım bir kısım oldu, açıklayabilir misiniz?” şeklinde hitap edebilir. Burada hem özür hem de yardım talebi dolaylı ve nazik bir biçimde iletilmiş olur. Bu ifadeler, yalnızca bireysel davranışları değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin sürdürülebilirliğini de destekler ve yüksek bağlamlı iletişim kültürünün önemli bir göstergesini oluşturur.

KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLEME

Resmiyet Algısı

Karşılaştırmalı edimbilimsel çalışmalar, Türkçe ve Fransızca arasındaki resmiyet algısının farklılıklarını ortaya koymaktadır. Fransızcada resmiyet, dilsel kurallar ve toplumsal normlarla oldukça katı bir biçimde belirlenir. En belirgin göstergelerden biri, ikinci tekil kişi zamirleri olan “tu” ve “vous” ayrımıdır. “Vous” zamiri resmiyet, saygı ve sosyal mesafeyi ifade ederken, “tu” zamiri samimiyet ve yakınlık gösterir. Bu ayrımın yanlış kullanımı ciddi sosyal bir ihlal olarak algılanabilir ve karşı tarafta rahatsızlık yaratabilir. Bir öğretmene, doktora veya iş görüşmesindeki kişiye “tu” diye hitap edilmesi, sosyal normlara aykırı bir davranış olarak değerlendirilmekte ve iletişimde güven kaybına yol açabilmektedir (Kerbrat-Orecchioni, 1992).

Türkçede ise resmiyet algısı daha bağlama ve ilişki dinamiklerine duyarlıdır. “Sen-siz” ayrımı temel bir resmiyet göstergesi olsa da, kullanım açısından Fransızcadaki kadar katı değildir. Tanıdık olmayan bir yetişkine veya resmi bir kişiye genellikle “siz” kullanmak bir tercihtir. Ancak konuşmacılar, sosyal yakınlık, yaş farkı veya kültürel bağlama göre bu kurala esneklik gösterebilir. Bir arkadaş ortamında ya da gençler arasında, yaşça büyük birine bile “sen” ile hitap etmek kabul edilebilir bir durumdur. Ancak bu durum bağlam ve ilişki düzeyine bağlı olarak değişir. Bunun yanı sıra, bu kullanım biçiminde gizli bir güç ifadesi de bulunur. Hitapta bireyler öncelikle güç ögesini gözetir. Eğer karşısındaki kişiden daha üstün bir konumdaysa “sen” diye hitap eder ve karşısından genellikle “siz” yanıtını alır. Bu durum, sosyal güç ile hitap biçimleri arasındaki ilişkinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (Peçenek, 1996: 39). Resmiyet algısındaki bu farklılık, Türkçede unvan ve hitap çeşitliliğiyle daha da belirginleşir. Türkçe, Fransızcaya kıyasla daha geniş bir hitap yelpazesine sahiptir. “Bey”, “Hanım”, “Hocam”, “Öğretmenim”, “Müdür Bey” gibi unvanlar sosyal mesafeyi ve saygı düzeyini iletmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu çeşitlilik sayesinde Türkçe konuşurlar, farklı düzeylerde resmiyet göstermek için sözcük seçiminde daha esnek bir yaklaşım sergileyebilmektedir. Bir iş ortamında yöneticiye “Ahmet Bey, raporu inceleyebilir misiniz?” demek hem resmiyet hem de saygıyı aynı anda ifade ederken, yakın bir meslektaşına “Ahmet, raporu kontrol edebilir misin?” demek daha samimi bir etkileşim biçimi oluşturmaktadır.

Öte yandan Fransızcada resmiyet düzeyi yalnızca zamir seçimiyle değil, aynı zamanda fiil çekimleri, saygı ifadeleri ve dolaylılık stratejileri ile de iletilir. Bir ricada Fransızca “Pourriez-vous me donner ce document, s’il vous plaît ?” (Bu belgeyi bana verebilir misiniz, lütfen?) ifadesi hem “vous” zamininin kullanımı hem de nazik bir fiil yapısı aracılığıyla resmiyet ve nezaket içermektedir. Bu tür bir yapı, resmiyeti doğrudan iletir ve yanlış kullanımı sosyal açıdan ciddi bir hataya yol açabilir. Türkçede ise benzer bir ricada yalnızca “siz” kullanımı yeterli olabilir: “Bu belgeyi bana verebilir misiniz?” ifadesi hem resmiyet hem de nezaket algısı yaratır, ek yumuşatma ifadeleri isteğe bağlı olarak eklenebilir: “Eğer sakıncası yoksa bu belgeyi bana verebilir misiniz?”

Bu bağlamda Türkçe, bağlama yüksek düzeyde duyarlılık gösteren ve resmiyet kullanımında esneklik barındıran bir dil yapısına sahiptir. Fransızcada belirli bir sosyal norm ihlali, yanlış zamir kullanımı veya uygun olmayan dolaylılık düzeyiyle ciddi bir sosyal hata olarak algılanabilirken, Türkçede bağlama göre resmiyet düzeyi daha geniş bir tolerans alanına sahiptir. Yani Türkçe, resmiyetin sosyal bağlama ve ilişki düzeyine göre değişkenlik gösterdiği bir sistem sunarken, Fransızca daha katı kurallara bağlı ve normatif bir yapı sergiler.

İki dil arasında resmiyet algısındaki temel farklar şu şekilde özetlenebilir: Fransızcada resmiyet katı kurallarla belirlenir. Bu açıdan “vous” kullanımı zorunlu, “tu” kullanımı yalnızca samimiyet ilişkilerinde uygundur. Bunun yanı sıra dilsel yapılar (fiil çekimi, dolaylılık, yumuşatma) resmiyeti güçlendirir. Türkçe de resmiyet bağlama duyarlıdır. “Siz” güvenli bir tercih, “sen” kullanımı

ise sosyal bağlama göre değişebilir. Böylece unvan ve yumuşatma ifadeleri resmiyeti iletmede esnek araçlar sunar. Bu farklar, Türkçe ve Fransızca konuşmacılarının iletişimde resmiyet ve saygıyı iletme biçimlerini anlamada önemli bir rol oynar ve her iki dilin sosyal ve kültürel bağlamına duyarlı iletişim stratejilerini yansıtır.

Dolaylılık Derecesi

Türkçe ve Fransızca iletişimde dolaylılık derecesi, her iki dilin sosyal normları, kültürel değerleri ve iletişim biçimleri ile yakından ilişkilidir. Ancak iki dil arasında dolaylılık stratejilerinin uygulanış biçimi ve yoğunluğu açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Fransızca, dolaylılık açısından oldukça biçimsel ve kalıplaşmış bir sisteme sahiptir. İstek, rica, teklif veya eleştiri gibi yüz tehdit edici eylemler genellikle belirli kalıp ifadeler ve resmi yapılar kullanılarak dile getirilir. Bu kalıplar, Leech'in (1983) takt ilkesi bağlamında konuşmacının yükünü dinleyiciye aktarmadan, isteği olabildiğince nazik ve resmî biçimde sunmasını sağlar. Bir ricada kullanılan "Pourriez-vous... ?" (...yapabilir misiniz?), "Serait-il possible de... ?" (...mümkün olur mu?) veya "Auriez-vous la gentillesse de... ?" (...nazik olur musunuz?) gibi ifadeler, hem konuşmacının saygısını hem de sosyal mesafeyi korumak için standartlaştırılmış yapılardır. Bu ifadeler, Fransızcada dolaylılık derecesini belirler ve yanlış kullanım ciddi sosyal hatalara yol açabilir. Dolayısıyla Fransızca, özellikle resmi ve iş ortamlarında dolaylılığın kurallar ve kalıplar çerçevesinde uygulanması gerekliliğini vurgular.

Türkçede ise dolaylılık daha esnek ve bağlama duyarlıdır. Dolaylılık stratejileri yalnızca kalıplarla değil, aynı zamanda konuşmacının kişisel tercihlerine, sosyal ilişkilere ve kültürel beklentilere göre değişir. Türkçede yüz tehdit edici eylemler, genellikle yumuşatma ifadeleri, nazik soru formları ve bağlamsal ipuçları ile iletir. Bir pencereyi açma isteği, doğrudan "Pencereyi aç" şeklinde ifade edilebileceği gibi, daha dolaylı ve nazik biçimde "Acaba pencereyi açabilir misiniz?", "Mümkünse pencereyi açar mısınız?" veya "Havanın biraz temizlenmesi için pencereyi açabilir misiniz?" şeklinde de dile getirilebilmektedir. Burada görüldüğü gibi, dolaylılık derecesi hem sözcük seçimleri hem de bağlam ve sosyal ilişkiye göre değişkenlik gösterir.

Türkçede dolaylılık aynı zamanda ilişki türüne ve sosyal bağlama göre şekillenir. Resmî bir iş görüşmesinde, yöneticiden izin istemek için "Eğer uygun görürseniz, yarın izin alabilir miyim?" gibi ifadeler tercih edilirken, arkadaşlar arasında daha samimi bir ortamda "Yarın izin alabilir miyim?" şeklinde doğrudan ifadeler de kabul edilebilir. Bu bağlam, Türkçede dolaylılığın kişiselleştirilebilen ve bağlama duyarlı bir özellik olduğunu gösterir.

Fransızcada ise dolaylılık derecesi daha önceden belirlenmiş kalıplar ve normlarla sınırlandırılmıştır. Konuşmacı, resmiyet düzeyine ve sosyal statüye uygun ifadeyi seçmek zorundadır. Bir iş ortamında bir belgede düzeltme talep etmek için kullanılan "Pourriez-vous corriger ce document, s'il vous plaît ?" (Bu belgeyi düzeltebilir misiniz, lütfen?) ifadesi hem dolaylı hem de resmî bir yapıdır ve resmi ortamda standart bir nezaket göstergesidir. Yanlış ya da eksik dolaylılık kullanımı, iletişimde olumsuz algılanabilir.

Dolaylılık aynı zamanda teşekkür ve özür ifadelerinde de belirleyici bir rol oynar. Fransızcada "Je vous serais reconnaissant de..." (...için minnettar olurum) veya "Je vous prie de bien vouloir..." (...rica ederim) gibi kalıplar sıkça kullanılır ve dolaylılık derecesi bu kalıplarla doğrudan ilişkilidir. Türkçede ise benzer ifadeler daha esnek ve bağlama göre uyarlanabilir: "Eğer zahmet olmazsa, bana yardımcı olur musunuz?" veya "Sakıncası yoksa bir bardak su alabilir miyim?" gibi tümceler, hem nazik hem de bağlama uygun bir şekilde dolaylılık sağlar.

Özetle, Fransızcada dolaylılık daha standart ve kurallı bir yapı sergilerken, Türkçede kişisel tercihler ve sosyal bağlama bağlı olarak değişkenlik gösteren daha esnek bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu farklılık, iki dilin kültürel yapısının ve iletişim normlarının bir yansımasıdır. Fransızcada dolaylılık ve nezaketin kurallarla belirlenmesi, Türkçede ise bağlama duyarlılık ve sosyal ilişki dinamiklerine göre şekillenmesi, her iki dilde de iletişim stratejilerinin kültürel bağlamla ne kadar iç içe olduğunu gösterir.

Yüz Tehdit Edici Eylemlerin Yönetimi

İletişimde yüz tehdit edici eylemler, karşı tarafın sosyal imajını tehdit edebilecek davranış ve/veya ifadeler olarak tanımlanır. Bu kapsamda emir vermek, ret etmek, rica veya talepte bulunmak gibi eylemler, konuşmacının nezaket stratejilerini devreye sokmasını gerektirir. Fransızca ve Türkçe arasında, bu eylemlerin yönetilme biçimlerinde hem dilsel hem de kültürel farklılıklar göze çarpar.

Fransızcada, yüz tehdit edici eylemler genellikle net ve kalıplaşmış dilsel yapılar kullanılarak yumuşatılır. Özellikle emir ve talep ifadelerinde, konuşmacı doğrudan emir vermek yerine, formaliteyi ve dolaylılığı ön plana çıkaran kalıplar aracılığıyla yükünü karşı tarafa aktarır. Bir iş ortamında bir belgeyi düzeltme talebi, doğrudan “Corrige ce document !” (Bu belgeyi düzelt!) şeklinde ifade edilmek yerine, “Pourriez-vous corriger ce document, s’il vous plaît ?” (Bu belgeyi düzeltebilir misiniz, lütfen?) gibi bir yapıyla yumuşatılır. Burada kullanılan “Pourriez-vous... ?” yapısı, Leech’in (1983) takt ilkesi kapsamında, yükü dinleyiciye aktarmadan isteği nazik biçimde sunma stratejisidir. Benzer şekilde ret ifadelerinde de “Je crains que ce ne soit pas possible” (Maalesef bu mümkün değil) gibi dolaylı ifadeler, karşı tarafın yüzünü koruyacak şekilde ret yanıtı sunar. Bu tür kalıplar Fransızcada standartlaşmış ve sosyal normlar çerçevesinde sıkça uygulanır. Bu nedenle yanlış veya doğrudan kullanım, sosyal açıdan olumsuz algılanabilir.

Türkçede ise yüz tehdit edici eylemlerin yönetimi daha çok ilişki odaklı ve bağlama duyarlıdır. Konuşmacı, karşı tarafın sosyal değerini korumak ve iletişimde uyumu sürdürmek için ifadelerini yumuşatmada sözcük seçiminden, bağlam ipuçlarından ve nazik soru formlarından yararlanır. Bir arkadaşından yardım isteyen bir kişi, doğrudan “Bana yardım et!” demek yerine, “Acaba bana biraz yardım edebilir misin?”, “Size zahmet olacak ama bana yardım edebilir misiniz?” veya “Eğer zamanınız varsa bana yardımcı olur musunuz?” gibi ifadeler kullanır. Bu tümceler, emir niteliğini taşıyan eylemleri, karşı tarafın özerklik ve tercih hakkına saygı göstererek yumuşatır.

Türkçede ayrıca yumuşatma ifadeleri ve bağlamsal ipuçları, yüz tehdit edici eylemlerin yönetiminde merkezi bir rol oynar. Örneğin:

- Talep: “Mümkünse raporu bana ulaştırabilir misiniz?”
- Ret: “Üzgünüm, şu an bunu yapmam mümkün değil.”
- Öneri: “Belki bu şekilde yapmak daha uygun olur, ne dersiniz?”

Bu yapıların her biri, hem karşı tarafın olumsuz yüzünü korur hem de iletişimde naziklik katar. Türkçede yüz tehdit edici eylemler, doğrudan emirlerden ziyade, bağlam ve ilişkiyi dikkate alan yumuşatılmış ifadelerle iletilir. Resmi ortamlarda bu yumuşatma daha belirgin ve özenli olurken, samimi ortamlarda dolaylılık biraz daha esneklik kazanabilir.

Kültürel olarak bakıldığında, Fransızcada sosyal normlar ve resmiyet kuralları yumuşatma stratejilerini standartlaştırırken, Türkçede ilişki dinamikleri, bağlama duyarlılık ve sosyal bağlar bu stratejilerin şekillenmesinde belirleyici olur. Bu nedenle, iki dilde de yüz tehdit edici eylemlerin yönetimi, iletişimde hem nezaket hem de sosyal uyumun korunmasına hizmet eder. Ancak yöntem ve yoğunluk açısından farklılık gösterir. Bu farklılıklar, her iki dilde de iletişimde yüz yönetiminin kültürel bağlamla nasıl şekillendiğini ve dilin sosyal işlevinin ne kadar belirleyici olduğunu ortaya koyar.

Teşekkür ve Özür Kültürü

İletişimde teşekkür ve özür söz edimleri, karşılıklı saygıyı ve sosyal uyumu korumada temel araçlardan biridir. Ancak Fransızca ve Türkçe arasında bu söz edimlerinin kullanımı, sıklığı ve biçimsel çeşitliliği açısından belirgin farklar gözlemlenir.

Fransızcada teşekkür ve özür ifadeleri oldukça kalıplaşmış ve sık kullanılan yapılardır. Küçük bir iyilik, yardım veya sosyal nezaket eylemi bile sözel olarak karşılık bulur. Teşekkür etmek için en yaygın kullanılan ifadeler “merci”, “merci beaucoup”, “merci bien” veya daha resmi bir bağlamda “Je vous remercie” şeklindedir. Özür dilemek için ise “Je suis désolé(e)”, “Excusez-moi” ve “Pardon” ifadeleri tercih edilir. Bu yapılar, hem sosyal ilişkileri korur hem de karşı tarafın yüzünü destekler. Fransızcada bu söz edimlerinin kullanımı, Leech’in (1983) onay ilkesi (approval principle) ve takdir

ilkesi (tact principle) ile doğrudan ilişkilidir. Konuşmacı, nezaket ve saygıyı hem sözel hem de yapısal olarak iletir. Ayrıca, bu ifadeler resmi ve/veya iş ortamlarında zorunlu bir dilsel norm olarak görülür. Yanlış veya eksik kullanımı sosyal olarak olumsuz algılanabilir.

Türkçede ise teşekkür ve özür söz edimleri sadece sözel değil, davranışsal ve bağlamsal boyutlarıyla da işlev görür. Türkçede teşekkür etme eylemi “Teşekkür ederim”, “Sağ olun”, “Minnettarım” gibi ifadelerle dile getirilirken, bu sözlerle ek olarak jestler, mimikler ve davranışsal bileşenler de önem taşır. Birine yardım eden kişiye başın hafifçe eğilerek veya gülümseyerek teşekkür etmek, sözlü ifadeyi güçlendirir ve sosyal mesajın etkisini artırır. Benzer şekilde özür dilemede de “Kusura bakmayın”, “Affedersiniz”, “Özür dilerim” gibi ifadeler, genellikle baş eğme, el kaldırma veya jestlerle desteklenir ki bu konuşmacının samimiyetini ve pişmanlık duygusunu vurgular.

Türkçede, özellikle dolaylı ve ilişki odaklı kültürlerde, özür ifadeleri doğrudan değil, dolaylı olarak da dile getirilebilir. Bir hatadan ötürü özür dilemek yerine, “Sanırım size zahmet verdim” veya “Size rahatsızlık verdiğim için üzgünüm” gibi ifadeler kullanılabilir. Bu söylem biçimi hem karşı tarafın yüzünü korur hem de özrünün sosyal etkisini yumuşatır. Teşekkür ifadelerinde de benzer bir esneklik görülür. Kişi doğrudan “Teşekkür ederim” demek yerine, “Bana yardımcı olduğunuz için çok memnun oldum” gibi tümcelerle hem minnettarlık hem de ilişkiyi güçlendirme hedeflenir.

Kültürel bağlam açısından, Fransızcada teşekkür ve özür ifadeleri daha standart ve kurallı bir yapı sergilerken, Türkçede bu tür ifadeler bağlama duyarlı ve çok boyutlu bir özellik göstermektedir. Başka bir deyişle, Fransızcada sözel ifadelerin sıklığı ve kalıplaşmış yapısı ön plandayken, Türkçede sözlü ifadeler jestler, mimikler ve davranışsal kimi öğelerle desteklenir ve sosyal bağlamların niteliğine göre şekillenir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Türkçe ve Fransızcada nezaket ve yüz yönetimi stratejileri edimbilimsel bir çerçevede karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, her iki dilde de nezaketin yalnızca bireysel bir dil tercihi değil, toplumsal ilişkilerin sürdürülmesini düzenleyen temel bir etkileşim mekanizması olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu mekanizmanın dilsel ve kültürel düzlemde farklı örgütlenme biçimleri sergilediği görülmektedir.

Fransızca, özellikle resmi ve iş ortamlarında, biçimsel ve kalıplaşmış yapılar aracılığıyla nezaketi ifade eden bir sistem sunar. “Tu-vous” ayrımı, dolaylılık kalıpları (Pourriez-vous... ?, Serait-il possible de... ?) ve kalıplaşmış teşekkür ve özür ifadeleri (Merci beaucoup, Je suis désolé(e)) Fransızcada sosyal mesafe, saygı ve statüye dayalı bir düzenlemeyi gösterir. Bu sistem, konuşmacının yükünü dinleyiciye aktarmadan yüz tehdit edici eylemleri yumuşatmasına olanak tanır ve iletişimde uyumun beklenen biçimde sürdürülmesine katkıda bulunur. Dolayısıyla Fransızcada dolaylılık ve nezaket, sosyal normlar ve standart kalıplarla belirlenmiş ve önceden kodlanmış bir çerçevede işler. Fransızca üzerine yapılan edimbilimsel ve toplumdilbilimsel çalışmalar, özellikle Brown ve Levinson’ın (1987) yüz kuramı ve Leech’in nezaket ilkeleri çerçevesinde (1987), dil kullanımında sosyal mesafe ve statü ilişkilerinin daha belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Kerbrat-Orecchioni’nin Fransızca etkileşim çözümlemeleri (1992) de bu dili, büyük ölçüde kurumsallaşmış, normatif ve biçimsel nezaket kalıplarıyla yapılandırılmış bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Fransızcadaki dilsel seçimlerin, toplumsal roller ve resmiyet düzeyleri tarafından daha sıkı biçimde yönlendirildiği anlaşılmaktadır.

Türkçe üzerine yapılan toplumdilbilimsel çalışmalar, nezaket stratejilerinin bağlama, toplumsal ilişkilere ve etkileşimsel dinamiklere göre değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır (Işık, 2008; Onursal Ayırır, 2020; Hirik, 2024). Özellikle Spencer-Oatey’nin ilişki yönetimi yaklaşımı (2005) ve Türkiye bağlamında yapılan araştırmalar, dilsel tercihlerin sabit kalıplardan ziyade konuşma bağlamı, toplumsal yakınlık ve etkileşimsel beklentilere göre esnek biçimde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, Türkçede nezaketin daha devingen ve durum odaklı bir yapıda işlediğine işaret etmektedir. Türkçede dolaylılık ve yüz yönetimi daha bağlama ve ilişkiye duyarlı bir biçimde gerçekleşir. “Sen-siz” ayrımı, cinsiyet, yaş ve statüye bağlı olarak geniş bir hitap ve unvan sistemiyle desteklenir (Bey, Hanım, Hocam, Müdür Bey, Öğretmenim gibi). Dolaylı istek ifadeleri (“Acaba... yapabilir misiniz?”, “Size zahmet olacak ama...”) ve yumuşatma stratejileri, karşı tarafın sosyal değerini korumaya yöneliktir ve sosyal bağlara göre esnek biçimde uyarlanabilir. Ayrıca Türkçede

teşekkür ve özür yalnızca sözel ifadelerle sınırlı kalmaz. Buna ek olarak jestler, mimikler ve davranışsal bileşenler de nezaketin iletilmesinde önemli rol oynar. Bu özellik, Türkçeyi daha bağlama duyarlı ve ilişkisel bir dil hâline getirir.

Genel olarak elde edilen sonuçlar, nezaket stratejilerinin evrensel bir iletişim ihtiyacına karşılık geldiğini, ancak bu ihtiyacın her dilde farklı kültürel ve toplumsal kodlarla biçimlendirildiğini göstermektedir. Fransızcada daha normatif ve kalıplaşmış bir yapı öne çıkarken, Türkçede daha esnek ve ilişki merkezli bir yapı dikkat çekmektedir. Bu farklılık, dil ile kültür arasındaki güçlü etkileşimin yüz yönetimi stratejilerini doğrudan şekillendirdiğini doğrulamaktadır.

Bu bulgular, Brown ve Levinson, Leech (1987) ve Kerbrat-Orecchioni (1992) gibi kuramsal çerçevelerle uyumlu olmakla birlikte, karşılaştırmalı edimibilim çalışmalarının kültürel bağlamı merkeze almasının önemini yeniden göstermektedir. Aynı zamanda Spencer-Oatey'nin ilişki yönetimi yaklaşımında (2005) vurgulanan sosyal ilişkilerin dinamik doğası, Türkçedeki kullanım örüntüleriyle örtüşmektedir. Bu açıdan çalışma, mevcut alanyazındaki genel eğilimleri destekler nitelikte olup, dilsel nezaketin tek boyutlu değil, kültürel olarak yapılandırılmış çok katmanlı bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Gelecek araştırmaların, farklı dil çiftleri ve özellikle dijital iletişim gibi yeni bağlamlarda nezaket stratejilerinin dönüşümünü incelemesi, edimibilimsel modellerin daha kapsamlı biçimde geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadžić Navaey, A., & Bakšić, S. (2018). Türkçe ve Farsçada nezaket stratejileri: İltifatlar, iyi dilekler ve saygı gösterme. *Turkish Studies*, 13(5), 1-16.
- Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: some universals in language usage*. Cambridge University Press.
- Dereli, S. (2008). Sözlü iletişimde nezaket stratejileri. *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 9(15), 24-52. <https://izlik.org/JA26PN78FY>
- Erdoğan, E. (2022). Türkçe ve Almanca deyimlerde doğrudan ve dolaylı iletişim biçimleri: Kültürdilbilimsel bir çözümleme. *Dil Araştırmaları*, 16 (31), 77-91. <https://doi.org/10.54316/dilarastirmalari.1163351>
- Hirik, S. (2022). Soru tümceleri üzerinden nezaket stratejisi kurma. *Karadeniz Araştırmaları*, 19 (76), 1143-1178. <https://doi.org/10.56694/karadearas.1220640>
- Hirik, S. (2024). Türkçede nezaket stratejilerinin yazılı metin temelli kullanımı: Haldun Taner örneği. *Söylem Filoloji Dergisi*, 9(2), 1032-1054. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1481420>
- Işık-Güler, H. (2008). Metapragmatics of (Im)politeness In Turkish: An Exploratory Emic Investigation, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Kansu Yetkiner, N. (2009). *Çeviribilim edimibilim ilişkisi üzerine*. İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- Kerbrat Orecchioni, C. (1992). *Les interactions verbales: Éléments de linguistique de l'énonciation*. Paris: Armand Colin.
- Keser, B. M. (2018). Nezaket, nezaket teorileri ve Türkçede kullanılan nezaket kavramları. *TÜRÜK*

- Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 1(15), 127-138.
<https://izlik.org/JA64WB93XM>
- Leech, G. N. (1983). *Principles of pragmatics*. London & New York: Longman.
- Onursal Ayırır, İ. (2020). Türkiye Türkçesinde kalıp sözler: Nezaket kuramı açısından edimbilimsel bir değerlendirme. *Millî Folklor*, 126, 86-98.
- Öner, Ö. (2019). Türkiye Türkçesi tiyatro metinlerinde nezaket dili (Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü). Çukurova Üniversitesi <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/124548>
- Peçenek, D., & Ay, S. O. (1996). Dilin işlevleri: Kibarlık, dayanışma, seslenme biçimleri ve sen-siz ayrımı. *Dil Dergisi*, 46, 35-41.
- Sariaslan, K. (2018). Ernest Hemingway’ın *Silahlara Veda* adlı eserindeki dolaylı söz edimlerinin ve hitap terimlerinin nezaket teorisi çerçevesinde çevrilme süreçleri. *The Journal of Academic Social Science*, (65), 566-577. <https://doi.org/10.16992/ASOS.13373>
- Sarıçoban, A., & Hişmanoğlu, M. (2004). Türkçedeki buyrum tümcelerinin edimbilimi üzerine. *Dil Dergisi*, 123, 31-48.
- Spencer-Oatey, H. (2005). *Rapport management theory and culture*. *Intercultural Pragmatics*, 2(3), 335-346. <https://doi.org/10.1515/iprg.2005.2.3.335>
- Tobing, R. L., & Pranowo, D. D. (2023). Language politeness in French. *Francisola: Revue Indonésienne de la langue et la littérature françaises*, 8(1), 22-31. <https://doi.org/10.17509/francisola.v8i1.60895>
- Uçar, C. (2024). Geoffrey N. Leech’in kibarlık kuramı: *Cevdet Bey ve Oğulları* romanı örneği. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(47), 593-609. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.1410761>
- Ünal, E. (2022). Cumhuriyet dönemi romanlarında nezaket ifadeleri (Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Açık Erişim Arşivi. <https://acikerisim.nevsehir.edu.tr/bitstream/handle/20.500.11787/8180/ELMAS%20%C3%9C%20NAL.pdf?isAllowed=y&sequence=1>
- Yüceol Özezen, M. (2004). Türkiye Türkçesi günlük konuşma dilinde seslenme biçimleri üzerine gözlemler-genel sınıflandırma. V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildirileri içinde (2265-2276). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

